

УДК 338.432:502:061.1ЄС(477)338.432
DOI: 10.31732/2663-2209-2021-63-33-43

ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Щербина С.В.

к.с.-г.н., доцент, професор кафедри управління проєктами і процесами, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: ShcherbynaSV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2899-6124>

TRANSFORMATION OF AGRARIAN BUSINESS IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN GREEN DEAL REALIZATION

Shcherbyna Sergiy

Ph.D. (Agriculture), associate professor, professor of project and process management department, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: ShcherbynaSV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2899-6124>

Анотація. Актуальність дослідження обумовлена тим, що на тлі світової економічної та коронавірусної кризи саме Європейський зелений курс (ЄЗК) здатен об'єднати не тільки країни Європейського континенту, а й усього світу, що підвищить його стійкість до нових викликів. ЄЗК є складовою частиною Стратегії Європейської Комісії для імплементації Порядку денного ООН до 2030 року та цілей сталого розвитку. Метою статті є розкриття основних факторів та тенденцій, які впливають на реалізацію європейського зеленого курсу в Україні, та визначення у цьому процесі ключових можливостей та загроз для вітчизняного аграрного бізнесу. В таких умовах, основна увага приділяється формуванню життєздатної кліматичної політики, яка має базуватись на зеленій концепції модернізації економіки та збалансованому економічному зростанні. Визначено, що проголошені Урядом України наміри впроваджувати Європейський зелений курс потребують глибокого аналізу усіх компонентів ЄЗК, починаючи з кліматичних загроз і закінчуючи економічними механізмами стимулювання суб'єктів господарювання щодо впровадження зелених технологій виробництва агропродовольчої продукції. Основною ціллю дослідження є аналіз можливостей та викликів, пов'язаних з трансформацією аграрного бізнесу в Україні в умовах реалізації ЄЗК. Охарактеризовано термін «екологічна безпека» як процес управління системою національної безпеки, за якого компетентними органами державної влади і суб'єктами господарювання забезпечується екологічна рівновага і гарантується захист довкілля, природних ресурсів та населення від негативних техногенних впливів і виключаються негативні наслідки цього впливу для теперішнього і майбутніх поколінь. Систематизовано чинники, що впливають на формування екологічної безпеки. Охарактеризовано ефективний економічний механізм природокористування, що допоможе керівникам аграрних та харчових підприємств ефективно впроваджувати інструменти ЄЗК. Визначено передумови впровадження принципів екологічного маркетингу як важливої складової загальної системи господарювання в аграрному бізнесі, що забезпечує мінімізацію екологічних ризиків, а також впровадження заходів щодо попередження екологічних штрафів чи санкцій. Встановлено, що для забезпечення належного рівня екологічної безпеки в аграрному секторі економіки України слід вдосконалити на державному рівні відповідний механізм, що сприятиме запобіганню і стримуванню негативних процесів в навколишньому середовищі, та буде стимулювати аграрний бізнес здійснювати свою діяльність з врахуванням екологічних принципів, задекларованих європейським зеленим курсом.

Ключові слова: європейський зелений курс, аграрний бізнес, агропродовольча продукція, державна політика, екологічна безпека, екологічний маркетинг, природокористування, екологічне законодавство, агропромисловий комплекс, сталий розвиток.

Формули: 0; рис.: 1; табл.: 1, бібл.: 19

Annotation. The topicality of the research is substantiated by the fact that European Green Deal (EGD) is able to unite not only the countries of the European continent but also the world, which will increase its resilience to new challenges in the conditions of the global economic and corona crisis. The aim of the article is to reveal the main factors and trends that affect the implementation of the European green course in Ukraine, and to identify in this process the key opportunities and threats to domestic agricultural business. The EGD is a part of the European Commission's Strategy for the Implementation of the UNO Agenda until 2030 and the Sustainable Development Goals. In such conditions the main attention is paid to the formation of a viable climate policy, which should be based on the green concept of economic modernization and balanced economic growth. The research identifies that the intentions of the Government of Ukraine to implement the European Green Deal require in-depth analysis of all components of the EGD, starting with climate threats and ending with economic mechanisms aimed at businesses stimulation to implement

green technologies for agricultural and food production. The primary goal of the research is to analyze the opportunities and challenges associated with the transformation of agribusiness in Ukraine in the conditions of EGD implementation. The research characterizes “environmental security” as a process of managing the national security system, in which competent public authorities and economic entities ensure ecological balance and guarantee protection of the environment, natural resources and population from negative man-made impacts and exclude negative consequences for current and future generations. The factors influencing the formation of ecological safety are systematized. An effective economic mechanism of nature management is described, which will help the heads of agricultural and food enterprises to effectively implement EGD tools. The research describes prerequisites for the implementation of environmental marketing principles as an important component of the overall system of agribusiness management, which minimizes environmental risks, as well as the implementation of measures aimed at preventing environmental fines or sanctions. The author proposed to improve the mechanism of public administration in order to provide necessary level of ecological security in agrarian sector of Ukraine’s economy. These steps will help to prevent and check negative processes in environment as well as to motivate the producers of agricultural products to conduct their activities based on ecological principles.

Key words: agricultural products, public policy, ecological security, ecological marketing, natural resources using, ecological legislation, agricultural complex, sustainable development.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 19

Постановка проблеми. У теперішній час планетарні загрози, що виникли у зв’язку із зміною клімату та коронавірусною пандемією, стали для людства основними викликами, здатними перешкодити не лише досягненню сформульованих ООН цілей сталого розвитку та цілей розвитку тисячоліття, а й подальшому прогресу і навіть виживанню людства. Це обумовлює пошук інноваційних стратегічних моделей розвитку аграрного бізнесу, однією з яких на сьогодні є модель «зеленої» економіки, що була проголошена як практичне вираження масштабних ініціатив Уряду України.

Уряд України заявив про намір нашої держави долучитись до європейського зеленого курсу. Такі прагнення нашої держави є важливими з огляду на необхідність формування в Україні публічної політики, яка б враховувала цілі сталого розвитку ООН, що покликані вирішити екологічні та кліматичні виклики, що постали перед людством. Водночас, слід брати до уваги увесь спектр наслідків ЄЗК для України в контексті можливостей та загроз, які він створює для вітчизняного агробізнесу. У цьому контексті екологічна безпека, включно з раціональним використанням природних ресурсів в Україні, в умовах нарощування агропромислового виробництва є однією з найактуальніших проблем. Формування основних висновків та рекомендацій щодо впливу ЄЗК на аграрний бізнес є

важливими на даному етапі, коли Україна ще остаточно не сформулювала свої наміри, а ЄЗК теж знаходиться у процесі формування і наповнення змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі реалізації європейського зеленого курсу, який був проголошений в рамках імплементації цілей сталого розвитку ООН та екологічної безпеки присвятили свої дослідження багато вітчизняних і зарубіжних вчених: Артиш В.І., Апалькова В., Решетнікової І.В., Литовченко І., Домашенко М.Д., Школи В.Ю., Кучмійова А.В., Котенко О.О., Бочко О.Ю., Воронецької І., Нагорнової С.С., Cutter A., Osborn D., Romano J., Ullah F. та багато інших. Також проблема впровадження екологічного маркетингу була висвітлена в працях Ottman J., Bzdusek., Vasilova M., Halligan S. та інших.

Аналіз опублікованих праць, присвячених вивченню цієї багатогранної проблеми, показав, що вона ще є недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Отже, виникає необхідність у поглибленні теоретичних досліджень і методичних розробок, пов’язаних з удосконаленням інструментів екологічної безпеки виробництва та реалізації агропродовольчої продукції, задекларованих європейським зеленим курсом.

Формулювання ційлей статті. Метою статті є розкриття основних факторів та

тенденцій, які впливають на реалізацію європейського зеленого курсу в Україні, та визначення у цьому процесі ключових можливостей та загроз для вітчизняного аграрного бізнесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення цілей сталого розвитку [1]. З метою встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було ініційовано інклюзивний процес адаптації цілей сталого розвитку ООН та на законодавчому рівні визначено засади державної екологічної політики. Кожну ціль сталого розвитку було розглянуто з урахуванням специфіки національного соціально-економічного розвитку, включно з органічним землеробством та забезпеченням раціонального використання природних ресурсів [2].

У цьому контексті слід звернути увагу, що підприємства аграрного бізнесу, як правило, мають низькі ступені захисту, переробки, очистки стічних вод та шкідливих викидів у повітря. Стратегія екологічної політики створює умови для вирішення складної екологічної ситуації в Україні, яка утворилась, в тому числі, за рахунок підприємств аграрного сектору економіки. Реалізація зазначених стратегічних цілей дозволить стабілізувати і поліпшити стан довкілля, забезпечити збереження природних екосистем та створити природне середовище, екологічно безпечнішим для життя і здоров'я населення.

Екологічна безпека є однією з найголовніших складових національної безпеки і важливою умовою забезпечення сталого розвитку України. Під екологічною безпекою розуміється такий стан навколишнього середовища в країні, при якому існує мінімальна вірогідність

нанесення шкоди людським, природним і матеріальним ресурсам.

Екологічну ситуацію в Україні на теперішній час можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду часу через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного потенціалу країни. Неконтрольоване використання природних ресурсів, застосування екстенсивних ресурсномістких технологій, низький рівень екологічної свідомості суспільства сприяли нераціональному природокористуванню і зрештою призвели до значної деградації довкілля України та зниження обсягів виробництва високоякісної та екологічно безпечної продукції на вітчизняних агропромислових підприємствах.

Приєднання України до ЄЗК відповідає чинній стратегії екологічної політики нашої держави та специфіці національного розвитку. Зазначена стратегія, як і цілі сталого розвитку ООН включно з цілями розвитку тисячоліття, серед інших пріоритетів визначають раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище [3].

З огляду на погіршення стану природного середовища в Європейському Союзі, в тому числі через посилення наслідків зміни клімату, у грудні 2019 року Європейська Комісія повідомила про запровадження Європейського зеленого курсу (рис. 1). Європейський зелений курс – це програма дій ЄС, в центрі якої – амбіційний план переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 року. Цей стратегічний курс має на меті ініціювання міжнародних дій, спрямованих на досягнення економічних цілей з дотриманням екологічно чистих та сприятливих для клімату практик [4].

Рис. 1. Пріоритетні напрями зеленого курсу ЄС

Джерело: [4]

Європейський зелений курс – дорожня карта ЄС для переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 року. В Україні досі бракує детального аналізу впливу ЄЗК на формування та реалізацію кліматичної, екологічної, економічної, транспортної, сільськогосподарської, енергетичної політики України в короткостроковій та довгостроковій перспективах. На основі проведеного загального аналізу компонентів ЄЗК ми проаналізували пов’язані з ним виклики.

ЄЗК – зовнішній фактор стосовно України (як за формою, так і за змістом). В цілому, ЄЗК – це план ЄС для побудови нової соціально-економічної моделі розвитку, яка є кліматично дружньою. Як зовнішній фактор його слід розглядати з точки зору можливостей та загроз, які він створює для України. Такі можливості та загрози випливають із секторальних планів ЄС в рамках ЄЗК, а також, з деяких аспектів, які є наскрізними. Основним наскрізним аспектом є зміна клімату, де ЄС встановив амбітні, чіткі та вимірювані цілі [5].

Дотримання європейських стандартів якості та зменшення впливу на довкілля є найбільш пріоритетними для ЄС у сфері аграрного виробництва. Тому для подальшого росту експорту України важливо привести у відповідність стандарти якості харчових продуктів, а також забезпечити їх дотримання виробниками, та схвалити кодекс кращих практик агробізнесу.

Безумовним пріоритетом є ефективне наближення українського законодавства до вимог законодавства ЄС в усіх сферах, передбачених Угодою про асоціацію. Багато можливостей відкриває розвиток цифрової сфери в ЄС: від спрощення розрахунків та митних процедур до посилення боротьби з контрабандою, подальший розвиток ІТ сектору, доступ до державних закупівель в ЄС.

Найбільш дієвими в умовах ринкової економіки є економічні методи впливу на суб’єктів господарювання. Саме вони дозволяють досягнути найбільш гармонійного поєднання суспільних та приватних інтересів, забезпечити

ефективне використання природних ресурсів. ЄЗК лише формується, є динамічним інструментом, тому що стратегії, плани, законодавство та механізми реалізації ЄЗК у життя будуть розроблятися та затверджуватися, головним чином, протягом наступних двох років. Наразі темпи впровадження ЄЗК трохи знизилися, зважаючи на пріоритетність реагування на COVID-19. Проте, Європейська Комісія наголосила, що відновлення має бути спрямоване на більш стійку, зелену та цифрову Європу, рішення, які не тільки корисні для економіки, але й для довкілля. Це означає незмінність «зеленого» курсу та дотримання графіку впровадження важливих компонентів ЄЗК. Такий підхід підтримала і низка держав-членів ЄС, включаючи Німеччину та Францію.

Зміна клімату – безумовний пріоритет ЄС та США. Для України це означає необхідність чітко сформулювати кліматичну політику, а саме амбітні кліматичні цілі в рамках зобов'язань за Паризькою угодою, відповідну енергетичну стратегію, врахування зміни клімату в усіх секторальних політиках. Можливості у контексті ЄЗК приховані в низькій поточній енергоефективності та високій карбоємності економіки України, що викликані як високою зношеністю основних фондів, так і значною часткою викопних палив в енергобалансі.

За умови створення дієвого міжнародного та/чи двостороннього механізму, зокрема в рамках ЄЗК, це дозволить залучити значні обсяги «зеленого» фінансування. Очевидно, що нові нетарифні бар'єри в торгівлі будуть «кліматичними», а у кліматично дружніх сферах такі бар'єри будуть знижуватися (наприклад, ВДЕ) [6].

Агропромисловий комплекс України є одним з основних секторів економіки та складає близько 12% ВВП України за 2019-2020 маркетинговий рік. За цей же період експорт продукції АПК склав майже 40% від загального експорту 83. Сільськогосподарські угіддя займають

близько 41,4 млн га, з яких 79% – орні землі. При цьому Україна має один з найбільших показників у світі по розораності земель – 54% території країни [7], але дуже низьку ефективність використання земель та продуктивність АПК. Щорічно збільшується відсоток еродованих земель, зокрема внаслідок надмірного використання.

В Україні за роки незалежності сформовано розгалужену систему національного екологічного законодавства, яка в принципі спроможна забезпечити досягнення цілей сталого розвитку та регулювання правових відносин з питань охорони навколишнього природного середовища.

Екологічний бенчмаркінг являє собою збір інформації про передові досягнення конкурентів на ринку екологічних продуктів і перейняття найкращого досвіду для врахування у діяльності свого підприємства. Така діяльність тісно пов'язана з законодавчими вимогами щодо обмеження монополізму і захисту від недобросовісної конкуренції, тому має здійснюватися відповідно до Законів України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III від 11.01.2001р. (редакція від 21.07.2021) і «Про захист від недобросовісної конкуренції» № 236/96-ВР від 07.06.1996р. (редакція від 16.10.2020).

Екологічна сертифікація наразі регулюється Законом України «Про підтвердження відповідності» № 2406-III від 17.05.2001р. (редакція станом на 10.02.2016), а також технічними регламентами підтвердження відповідності. Вона здійснюється для забезпечення довіри споживачів до екологічних характеристик продукції та екологічного маркування. Екологічне маркування може включати в себе екологічну торгову марку, екологічний промисловий зразок, екологічний знак відповідності стандартам, недержавне екологічне маркування тощо.

У рамках виконання Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла зобов'язання удосконалити законодавство, зокрема, яке б мало сприяти переходу до сталих

сільськогосподарських практик. Серед прийнятих нормативно-правових актів – Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 року № 2496-VIII, Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» від 18 травня 2017 року № 2042-VIII та Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» від 18 травня 2017 року № 2042-VIII.

Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками), розробниками, дослідниками, науковцями та споживачами генетично модифікованих організмів та продукції, виробленої за технологіями, що передбачають їх розробку, створення, випробування, дослідження, транспортування, імпорт, експорт, розміщення на ринку, вивільнення у навколишнє середовище та використання в Україні (далі - поводження з ГМО) із забезпеченням біологічної і генетичної безпеки [8].

Слід зазначити, що незважаючи на низку прийнятих законодавчих актів, які регулюють питання охорони навколишнього середовища в Україні, основна увага в них приділяється питанням промислового забруднення, а особливості сільськогосподарської галузі не враховані. Виконуючи правову функцію, держава зобов'язана розробити законодавство, яке буде регулювати конкуренцію та підвищить якість харчових продуктів.

Прийнято ще один важливий закон «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» від 6 грудня 2018 року № 2639-VIII. Закон визначає вимоги до виробників щодо надання повної та достовірної інформації про харчові продукти, зокрема зазначення інформації

про вміст алергенів, харчових добавок та інших показників. Впровадження закону вже почалось.

Аналіз законодавства України про екологічну безпеку дозволяє зробити висновок, що незважаючи на наявність великої кількості нормативних актів, які регулюють природоохоронну діяльність, законодавство України у цій сфері потребує удосконалення. Зокрема, на законодавчому рівні необхідно забезпечити більше підтримки для аграрного бізнесу, який впроваджує систему екологічного маркетингу і зорієнтував своє виробництво для випуску екологічно чистої агропродовольчої продукції.

У 2017 році проведені пілотні розрахунки викидів парникових газів на основі реальних даних фермерських господарств з виробництва кукурудзи та ріпаку в Україні, які показали перевищення допустимих викидів парникових газів при вирощуванні обох культур. З 2018 року такі розрахунки повинні проводитись на постійній основі.

Крім того, в червні 2021 року введена в дію нова директива ЄС, що значно посилить вимоги до зменшення викидів парникових газів. За останніми даними сумарні викиди парникових газів у с/г секторі у 2020 році зросли на 8,1% порівняно з попереднім роком. Це пояснюється зростанням площ, зайнятих під рілля, та зростанням обсягів внесених мінеральних і органічних добрив [9].

Важливим для сталого розвитку сільського господарства є й ухвалення Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII для запобігання можливим наслідкам від агропромислової діяльності на довкілля. Для забезпечення належного рівня екологічної безпеки в Україні необхідно створити на рівні держави відповідний механізм, який сприятиме запобіганню і стримуванню негативних процесів в навколишньому середовищі, та буде стимулювати суб'єктів господарювання здійснювати свою діяльність з врахуванням екологічних

принципів [10]. Метою організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку в Україні має бути значне поліпшення екологічної ситуації в Україні та забезпечення балансу економічних, соціальних та екологічних інтересів.

З досвіду інших країн відомо, що ефективний економічний механізм природокористування ґрунтується на збалансованому поєднанні регуляторів примусово-обмежувального характеру з регуляторами стимулюючо-компенсаційного характеру. Це означає, що функціонування механізму природокористування неможливе без адміністративних і економічних методів впливу на суб'єкти господарювання.

Адміністративні методи забезпечують регулюючий вплив за допомогою законів і нормативних документів, а також системи державного контролю і планування природоохоронних заходів. При цьому застосовуються відповідні інструменти, які обмежують екологічно шкідливу діяльність, до яких відносяться стандартизація і нормування, ліцензування, лімітування, екологічна експертиза, встановлення юридичної відповідальності за порушення природоохоронного законодавства тощо.

До економічних методів належить система економічного стимулювання, яка включає заохочувальні і примусові механізми забезпечення екологічної безпеки. В якості заохочення можуть бути застосовані такі інструменти: податкові пільги, надання цільових субсидій і дотацій для здійснення природоохоронних заходів, надання пільгових кредитів господарствам, які ведуть екологічно безпечне землеробство, підвищують родючість ґрунтів, встановлення підвищених закупівельних цін на екологічно чисту продукцію.

Поряд із заохочувальними заходами держави повинні застосовуватись примусові стримуючі дії до господарств, які погіршують стан довкілля [11]. За забруднення навколишнього природного середовища та за погіршення якості

природних ресурсів (в тому числі за зниження родючості ґрунтів) передбачається стягнення відповідних зборів, а також накладення штрафних санкцій. На екологічно несприятливі товари, які здатні наносити шкоду земельним ресурсам при експлуатації на території України, а саме: на шкідливі агрохімікати, пестициди, відходи, які завозяться з-за кордону, може накладатись ввізне мито. Також встановлюються збори за забруднення довкілля та плата за використання природних ресурсів. Вигідність раціонального і сталого природокористування для аграрного бізнесу реалізується через економічні вигоди: зниження витрат у результаті економії природних ресурсів, переробки відходів, зростання доходів за рахунок екологічних товарів, підвищення конкурентоздатності, нових ринків збуту; та стратегічні вигоди: поліпшення іміджу підприємства, зростання продуктивності праці, виконання екологічних вимог.

Україна має значний потенціал для розширення органічного виробництва та більш широкого застосування технологій мінімальної обробки ґрунту. Органічне виробництво поєднує високі стандарти якості та найкращі екологічні практики, воно сприяє як збереженню природних ресурсів й біорізноманіття, так і відновленню деградованих територій. Згідно з дослідженнями, проведеними у рамках проекту «Оцінка технологічних потреб в Україні», під органічним виробництвом може бути зайнято до 4 млн га. Зараз площа під органічним виробництвом займає всього 309 тис. га.

Зокрема, мова йде про значне зменшення використання хімічно-синтезованих пестицидів та добрив, зменшення застосування антибіотиків. За підрахунками Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату, лише в ЄС викиди парникових газів від сільськогосподарської діяльності складають 11%. У світі близько 21-37% всіх викидів парникових газів надходять від діяльності, пов'язаної з виробництвом продуктів харчування. Крім того, галузі,

що пов'язані з сільським господарством та виробництвом харчових продуктів, сприяють значному забрудненню ґрунтів та води [12].

Як наслідок реалізації ЄЗК високі вимоги до харчових продуктів та дотримання екологічних стандартів при їх виробництві можуть стати перепорою для подальшого експорту української продукції на ринок ЄС. Відповідно до Директиви ЄС з відновлюваних джерел енергії Україна повинна звітувати щодо викидів парникових газів при виробництві с/г продукції [13].

Наразі це один з ключових ринків, втрата якого може негативно вплинути на економіку України. Якщо питання вимог до якості харчових продуктів поступово вирішується, то екологічних стандартів в сфері агровиробництва наразі в Україні не існує. Уже відчуваються проблеми з експортом кукурудзи та ріпаку щодо яких Україна має лідерські позиції в світі. Україна посідає відповідно 4 та 2 місце в світовому експорті цих культур у натуральному вираженні.

Підвищення рівня еколого-економічної ефективності розвитку харчової промисловості є одним із важливих напрямів забезпечення виробництва в достатній кількості високоякісних та екологічно безпечних продуктів харчування для задоволення потреб споживачів. При цьому слід забезпечити мінімальні витрати природних ресурсів та енергоносіїв, а також значно поліпшити екологічний стан довкілля. У зв'язку з цим основними пріоритетами екологічної модернізації харчових виробництв з метою забезпечення екологічної безпеки є такі:

- широке впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу та раціональне використання природно-сировинних ресурсів;

- зменшення рівня використання природних ресурсів та впровадження безвідходних і маловідходних технологій;

- впровадження технологій комплексної переробки сировини з підвищенням рівня і ефективності

використання відходів виробництва харчової промисловості, перехід до безвідходних циклів виробництва, що забезпечують повну переробку сировини;

- впровадження у виробничий процес енергозберігаючих технологій з широким застосуванням нетрадиційних джерел енергії (сонячної, гідротермальної, вітрової енергії, біоенергетики та ін.);

- впровадження в організаційну структуру підприємств харчової промисловості екологічного менеджменту відповідно до міжнародних стандартів;

- обов'язкове проведення еколого-економічної експертизи проектів «зеленої» модернізації наявних підприємств харчової промисловості і при будівництві нових підприємств даної галузі з метою запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей [14];

- підвищення рівня економічних засобів регулювання системи природокористування через пільгове оподаткування екологічно безпечних виробництв, надання пільгових кредитів для здійснення природоохоронних заходів;

- обов'язкове врахування регіональних чинників під час розміщення підприємств харчової промисловості [15];

- підвищення ролі міжнародного співробітництва і широкий обмін досвідом природоохоронної діяльності.

Система фінансування заходів щодо забезпечення екологічної безпеки формується за рахунок таких джерел:

- Державного бюджету України та місцевих бюджетів;

- екологічних фондів;

- власних коштів аграрного бізнесу;

- вітчизняних та іноземних інвестицій;

- інших позабюджетних коштів.

За допомогою економічних важелів держава може втручатися в регулювання попиту на конкретні товари та впливати на обсяги сукупного попиту в країні з використанням субсидування окремих галузей промисловості, пільгового оподаткування, заборонних й обмежуючих методів у зовнішньоекономічній

діяльності, підтримки цін на товари, пільгового інвестування та залучення інвестиційних коштів на розвиток конкретних галузей, створюючи відповідний інвестиційний клімат для них [16].

Діяльність сільськогосподарського сектору повинна бути спрямована на використання сталих практик, таких як органічне виробництво, точне землеробство, дотримання стандартів добробуту тварин тощо. При цьому мова йде про заборону імпорту харчових

продуктів на ринок ЄС, якщо вони не відповідатимуть екологічним стандартам.

Впровадження принципів екологічного маркетингу для аграрного бізнесу забезпечує певну економічну вигоду. Функціонування системи дає змогу підприємству завчасно узгодити екологічні цілі і завдання з конкретними фінансовими результатами і таким чином мати гарантію того, що ресурси спрямовуються туди, де їх використання дає найбільшу як економічну, так і екологічну вигоду.

Таблиця 1

Вплив екологічного маркетингу на економічні та екологічні вигоди аграрного бізнесу

Економічні вигоди	Екологічні вигоди
Ефективне використання сировини, матеріалів, енергоносіїв, мінімізація витрат ресурсів.	Зменшення негативного впливу агропромислових підприємств на навколишнє середовище.
Мінімізація екологічних ризиків; Впровадження заходів щодо попередження екологічних штрафів, санкцій.	Підвищення якості та екологічної безпеки продуктів харчування, забезпечення продовольчої безпеки держави.
Підвищення інноваційної та ринкової привабливості аграрного бізнесу, додаткове залучення інвестицій.	Зменшення загрози здоров'ю населення, покращення умов життя;
Підвищення рівня мотивації та продуктивності праці працівників внаслідок покращенню умов виробництва.	Збереження та оздоровлення екологічного оточення в місцях розташування промислових підприємств.
Освоєння нових внутрішніх та зовнішніх ринків збуту продукції, розвиток екологічно орієнтованих ринків.	Забезпечення екологічно безпечного розвитку видів економічної діяльності, за якого зростання обсягів виробництва агропродовольчої продукції не супроводжується збільшенням забруднення навколишнього середовища та виробничих відходів.

Джерело: авторська розробка на основі [17,18, 19]

Використання принципів екологічного маркетингу в діяльності аграрного бізнесу – це розробка концепції екологізації виробництва аграрної та харчової продукції для запобігання забрудненню навколишнього середовища та виготовлення екологічно чистої продукції. Реалізація цієї концепції щодо виробничих процесів, продуктів харчування й послуг, дозволяє оптимізувати енергоспоживання і водоспоживання з метою скорочення викидів шкідливих речовин, мінімізувати ризик завдання шкоди здоров'ю людей та довкіллю та забезпечувати збереження і відновлення природно-ресурсного потенціалу.

У цьому контексті назріла необхідність формулювання ефективного механізму управління аграрним бізнесом у сфері

впровадження системи екологічної безпеки з метою заміни застарілих «брудних» моделей аграрного бізнесу, нарощування потужностей виробництва екологічного обладнання, екологічної модернізації діючих виробничих і технологічних систем. Це обумовлює вирішення актуальних завдань, пов'язаних із зростанням попиту на екологічно чисту агропродовольчу продукцію.

Висновки. В процесі дослідження узагальнено засади європейського зеленого курсу, націленого на сталий розвиток економіки та визначено основні складові організаційно-економічного механізму забезпечення екологічної безпеки аграрного виробництва. У цьому контексті була запропонована модель впровадження комплексного, системного

екологічного маркетингу в агробізнесі, що створює на стиках дисциплін особливу галузь наукових знань про властивості управління, закономірності ринкової динаміки, принципи і методи адаптації природокористування до умов мінливого ринкового середовища.

Ефективне використання можливостей ЄЗК тісно пов'язане із поточним станом та готовністю України до трансформації у конкретній сфері. Ефективні внутрішні реформи у сферах, пов'язаних з інтеграцією до ЄС та зміною клімату, є передумовою для використання можливостей та зменшення ймовірності або наслідків загроз, що впливають з ЄЗК для аграрного бізнесу України.

Аграрний бізнес повинен враховувати цілі ЄЗК у процесі стратегічного планування свого розвитку та використовувати фінансові інструменти ЄЗК, а також шукати можливості інтеграції у нові логістичні ланцюги на ринку ЄС. Вітчизняний аграрний бізнес має враховувати, що доступ до ринків ЄС у майбутньому значно залежатиме від відповідності товарів та послуг кліматичним та екологічним вимогам ЄС.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на визначення ефективності вирішення проблем на державному рівні у напрямку розвитку всього агропромислового комплексу щодо реалізації цілей ЄЗК включно з удосконаленням чинного законодавства та його дотриманням стосовно гарантування захисту прав споживачів та підвищення безпечності та якості.

Література:

1. Consensus Reached on New Sustainable Development Agenda to be adopted by World Leaders. United Nations. 2015. 2 August. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/08/transformingour-world-document-adoption/>
2. Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
3. The Millennium Development Goals Report 2015. New York, DC: United Nations, 2015. 75 p.
4. A European Green Deal: Striving to be the first climate-neutral continent. 2019. URL:

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

5. Regulation of the European Parliament and of the Council (EU) 2018/842 of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation (EU) No 525/2013 (Text with EEA relevance), European Union Official Journal, L 156/26, 19.6.2018.

6. NRC (2021). Ecological Impacts of Climate Change. National Research Council. National Academies Press, Washington, DC, USA.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://ukrstat.gov.ua>

8. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 16.10.2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 1103-16. Ст. 484.

9. Financing a sustainable European economy: Interim Report. The High-Level Expert Group on Sustainable Finance, 2021. 69 p.

10. Артиш В. І. Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2016. № 102. С. 242-247.

11. Apalkova, V., Reshetnikova, I., V., Lytovchenko, I., & Wiktor, J. W. An evaluation of the economic and green market utility in a circular economy. In *E3S Web of Conferences*. 2021. Vol. 255, p. 01038. EDP Sciences. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501038>.

12. Домашенко М. Д., Школа В. Ю., Кучміїв А. В., Котенко О. О. Інноваційні маркетингові стратегії забезпечення екологічної безпеки на глобальному та регіональному рівнях. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 4. С 367-373.

13. Cutter A., Osborn D., Romano J., Ullah F. Sustainable development goals and integration: Achieving a better balance between the economic, social and environmental dimensions, final report of the United Nation's Open Working Group (OWG). Stakeholder Forum, 2020.

14. Бочко О. Ю. Сприйняття і реалізація концепцій маркетингу в аграрній сфері економіки. *Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК*. 2007. № 14. С. 279–287.

15. Вороньцька І. Особливості формування екологічного маркетингу в аграрному секторі економіки. *Економіст*. 2011. № 10. С. 26–28.

16. Нагорнова С. С. Формування системи аграрного маркетингу в сучасних умовах. *Вісник ХНТУСГ*. 2007. № 56. С. 187–192.

17. Ottman J.A. Green marketing: challenges and opportunities for the new marketing age. 1994. URL : www.green-marketing.com.

18. Bzdúšek and Vasil'ová, 2015 Bzdúšek, I., Vasil'ová, M., 2015. Green marketing as a new source of competitive advantage in business. URL :

http://www.academia.edu/1197347/Zelen%C3%BD_marketing_ako_nov%C3%BD_zdroj_konkuren%C4%8Dnej_v%C3%BDhody_v_podniku.

19. Halligan, S. Green Labels – Mark of Sustainability or Marketing Tool? URL : <http://www.livegreenbegreen.com/2014/05/03/green-labels-mark-sustainability-marketing-tool/>.

References:

1. Consensus Reached on New Sustainable Development Agenda to be adopted by World Leaders (2015), retrieved from : <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/08/transformingour-world-document-adoption/>.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine “On the basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030”, retrived from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

3. The Millennium Development Goals Report 2015. New York, DC: United Nations, 75 p.

4. A European Green Deal: Striving to be the first climate-neutral continent (2019), retrived from : https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

5. Regulation of the European Parliament and of the Council (EU) 2018/842 of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation (EU) No 525/2013 (Text with EEA relevance), European Union Official Journal, L 156/26, 19.6.2018.

6. NRC (2021). Ecological Impacts of Climate Change. National Research Council. National Academies Press, Washington, DC, USA.

7. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2021), retrieved from : <http://ukrstat.gov.ua>.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine “About the state system of biosafety at creation, test, transportation and use of genetically modified organisms”, № 1103-16, art. 484.

9. Financing a sustainable European economy: Interim Report (2021), The High-Level Expert Group on Sustainable Finance, 69 p.

10. Artysh, V. I. (2016), “Management aspects of the development of environmentally friendly products in agriculture of Ukraine”, *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, № 102, pp. 242-247.

11. Apalkova, V. Reshetnikova, I. V. Lytovchenko, I. & Wiktor, J. W. (2021), An evaluation of the economic and green market utility in a circular economy. In *E3S Web of Conferences*. Vol. 255, p. 01038. EDP Sciences. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125501038>.

12. Domashenko, M. D. Shkola, V. Yu. Kuchmiiiov, A. V. and Kotenko, O. O. (2017), “Innovative marketing strategies to ensure environmental security at the global and regional

levels”, *Marketynh i menedzhment innovatsii*, № 4, pp. 367-373.

13. Cutter, A. Osborn, D. Romano, J. and Ullah, F. (2020), Sustainable development goals and integration: Achieving a better balance between the economic, social and environmental dimensions, final report of the United Nation's Open Working Group (OWG). Stakeholder Forum.

14. Bochko, O. Yu. (2007), “Perception and implementation of marketing concepts in the agricultural sector of the economy”, *Visnyk Lvivskoho derzhavnogo ahrarnoho universytetu: ekonomika APK*, № 14, pp. 279–287.

15. Voronetska, I. (2011), “Features of the formation of environmental marketing in the agricultural sector of the economy”, *Ekonomist*, № 10, pp. 26–28.

16. Nahornova, S. S. (2007), “Formation of agrarian marketing system in modern conditions”, *Visnyk KhNTUSH*, № 56, pp. 187–192.

17. Ottman, J. A. (1994), Green marketing: challenges and opportunities for the new marketing age. Retrieved from : www.green-marketing.com.

18. Bzdúšek and Vasil'ová, Bzdúšek, I. Vasil'ová, M. (2015), Green marketing as a new source of competitive advantage in business. Retrieved from : http://www.academia.edu/1197347/Zelen%C3%BD_marketing_ako_nov%C3%BD_zdroj_konkuren%C4%8Dnej_v%C3%BDhody_v_podniku.

19. Halligan, S. (2014), Green Labels – Mark of Sustainability or Marketing Tool? Retrieved from : <http://www.livegreenbegreen.com/2014/05/03/green-labels-mark-sustainability-marketing-tool/>.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2021 р.